

General Remarks on “The Serpent” as the Central Notion of the Torah and the Symbol of Life Itself

On the 65th birthday of Professor Jan Doktor

Introduction

“If a serpent (*nachash*) bites before the charm was whispered (*lachash*), what is the profit of that?”

אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון
Koh 10:11

“R. Sheshet, when prostrating himself [during *Amida*], used to bend his knees [fast] like a reed (*chizra*), and when straightening up – he used to do it [slowly] like a serpent (*chivya*)”

רב ששת כי כרע כרע כחזרא כי קא זקיף כחוייא
TB *Brachot* 12b

“And their whisper is like a hiss of serpent (*saraf*)”

ולחישתן לחישת שרף
Pirke Avot 2:10

This paper presents a tentative outline for the research field dedicated to the “serpent” theme within the tradition of the Torah’s commentaries, with a special focus on kabbalistic tradition. The analysis of this theme is followed by a hypothesis claiming that “serpent” is – among other meanings – a symbol of “life”. This text is a prelude to broader research on the defined notion of the “serpent” in kabbalistic tradition. The point of reference for this research is a small treatise by XIII/XIV c. kabbalist, r. Yosef Gikatilla, entitled *Sod ha-Nachash u-Mishpato*, “The Secret of the Serpent and Judgment

1 Profit, “advantage”, *yitron*, is one of two words in *Tanach* with gematria of 666. More on the subject – within the context of the “serpent” theme – will constitute much more elaborated research in the future.

upon Him". Fragments of the preliminary translation of this treatise are presented below. My long-term goal is to prepare an annotated critical edition² and translation of r. Gikatilla's work. Naturally, the outline for this research field is not exhaustive – the presented article is comprised of general remarks and interpretations, augmented however by several references to detailed sources and research of my predecessors. Several notions that have been deliberately removed from being discussed below³ will be analyzed in forthcoming research. Apart from r. Gikatilla's treatise, detailed studies on references to the "serpent" theme in *Zohar* literature and related oeuvres would be of necessity. The outline presents as follows, divided into five thematic parts, with the sixth one being the preliminarily reviewed Hebrew text of the source in mind:

- 1) Serpent in the Middle of the Torah
- 2) Serpent as Life Itself
- 3) Serpent and Serpentess
- 4) The Letter *nun* and Sexuality
- 5) *Nachash* and *Satan*
- 6) סוד הנחש ומשפטו ע"י ר' יוסף גיקטילה ז"צל "The Secret of the Serpent and Judgment upon Him" by r. Yosef Gikatilla

-
- 2) Mainly to ensure what is the correct version of the text in comparison to printed editions, which I use as of now. However, upon brief, preliminary inspection, I would not expect major differences between several extant manuscripts.
 - 3) Conscious omissions are:
 - 1) Thematic background as per comparative religions' methodology: the cosmic serpent theme – starting from Paleolithic belief systems, through several religions of indigenous cultures, finally to include religions of Meso-America and India.
 - 2) Discussion on ritualistic practices and breathing techniques in the context of the "serpent" theme in Jewish and Hindu traditions, i.e. several case studies discussing personal confrontation of the subject with the "serpent" within own body ("serpent as the life-force inside the spine").
 - 3) Comparative analysis of the word *nachash* in the context of word-roots stemming from Semitic and Indo-European languages, with possibly far-fetched hypotheses regarding other language families (e.g. **naga*, **nagash*, etc.).
 - 4) In-depth analysis of letter *nun*'s meaning and symbolism with comprehensive discussion of all cases, where letter *nun* is written within *Tanach* in an extraordinary way.
 - 5) Reference to contemporary research – admittedly controversial – started by Gerardo Reichel-Dolmatoff ("Brain and mind in Desana shamanism", *Journal of Latin American Lore* 7:1, 1981, pp. 73–98), autonomously developed from a different angle by Maciej Kuczyński ("Serpent Worshipers – Biochemical Heaven of Ancient Mexicans", Warsaw 1990 [in Polish] and further publications) and later – independently – recapitulated by Jeremy Narby (*The Cosmic Serpent: DNA and the Origins of Knowledge*, New York 1998). These studies suggest that the symbol of the "serpent" representing "life itself" emerged in several cultures around the world thanks to the primordial, authentic, and psychedelic insight of a shamanic type. Some data indicates that the analogical insight and prophetic-ritualistic performance triggering it were part of Jewish tradition.
 - 6) References to the latest research within evolutionary anthropology. This is comprised of Lynne Isbell's *The Fruit, The Tree and The Serpent – Why we see so well*, Cambridge 2009 and all the literature cited therein, which discusses the implications of the hoary coexistence of snakes and humans and its influence on the emergence of the "serpent" symbol within world cultures.

Again, these topics will not be presented in an exhaustive manner here. At this stage of research I have already collected much broader source material than it would appear based on the lecture of this paper. I am also aware of the great amount of data to be processed in forthcoming stages, gradually to be absorbed in the final study. Having this in mind, I would like to stress that examples provided to each of the five topics are only selected ones, and in the majority of cases they are discussed in an abbreviated manner. In the long term, with the major study’s gradual progress, these will hopefully be discussed in a more comprehensive way in a future scholarly elaboration to be published.

I. Serpent in the Middle of the Torah

“All that creeps on the ground (*gachon*)⁴ [...] you shall not eat, as this is abominable” (Lev. 11:42)

The word *gachon* appears only twice in the entire Torah and *Tanach* – once in the verse quoted above and previously, in the verse where YHVH curses the snake and says: “on your belly you shall creep (*gachoncha*)” (Gen. 3:14). *Gachon* in this case from Leviticus is written in an extraordinary way – the letter *vav* in the middle of the word is enlarged:⁵

According to Masoretic calculations, this very *vav* is the exact middle point of the Torah⁶. Rashi’s commentary *ad loc.* indicates that *gachon* is related to the primordial serpent (*nachash ha-kadmoni*)⁷. *Vav* graphically resembles the “staff” during the ten plagues and tests that occurred in Egypt-Mitzrayim; Moses’ staff occasionally trans-

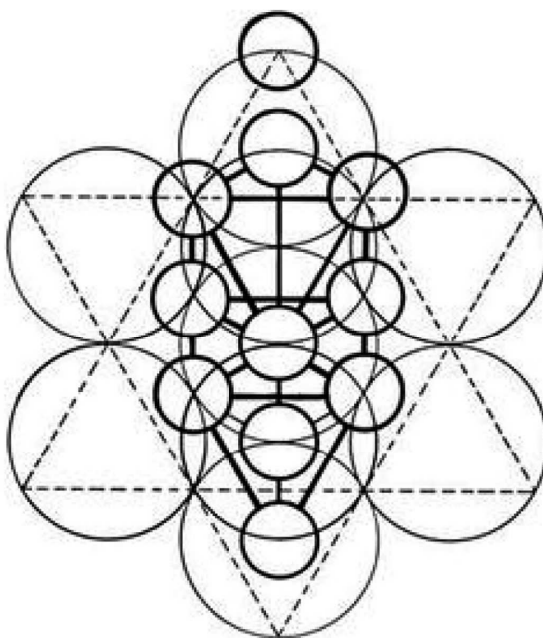
4 Lit. “walks on belly, is prostrated on the ground, moves bend down”.

5 As per: R. Menachem Mendel Kasher “Torah Shlemah”, t. 29 *Ktav ha-Torah ve-otiot-icha*, Yerushalaim 5752, p. 143.

6 TB *Kidushin* 30a. *Berayta on Sofrim* 9:2. If one counts in a standard manner, the Torah is comprised of 304,805 letters (or 304,801 based on a slight difference in *kri-ktiv*), thus its middle letter is the 152,403rd. *Vav* in *gachon* is the 157,336th letter, thus it appears in the proper order, 4993 letters further. There are several explanations (mainly based on the *Berayta* itself and on the later sources like *Zohar Chadash*) on the difference in the methodology of calculation that was applied in Talmudic times, that caused this discrepancy. For more on this theme, see: <http://dafyomi.co.il/kidushin/insites/kd-dt-030.htm>, [access 15 V 2017]. One should also remember that there are several other “middle points” of the Torah (e.g. middle verse, middle word, etc.) indicated by the Masorets.

7 Rashi to Lev. 11:42: *הולך על גחון: זה נחש [הקדמוני], ולשון גחון שחיה, שהולך שח' ונפול על מעיו*. “This is [primordial] serpent. Word *gachon* means ‘bend down’, [in order to indicate the snake] that creeps low and is bend on the ground, lying on his belly”.

formed itself into the form of a serpent. *Vav* is also a conjunction, meaning “and”. Its basic gematrical value is 6. Within the system of *ilan ha-sfirot*, the sefirotic tree – which, viewed from the kabbalistic perspective, one should consider as a condensed form of representing the whole Torah *par excellence* – the sixth sefirah *Tiferet* represents the ideal middle, harmonizing the left and right side together with the upper and lower part of its structure. When one commences drawing the classic graphical representation of the sefirot tree structure, one should embrace the rules of classic geometry related to the construction of patterns with the sole usage of ruler and beam compass. In order to succeed, one must start by drawing the first circle, designating sefirah *Tiferet* as a middle point. From this first circle onwards, one draws six other circles cleaving to the original middle one. Points where these circles touch each other indicate the middle points of further circles – afterwards, points of intersections of all the circles indicate symbolic-graphic representations of each sefirah. Six touching points of these circles are then connected with lines that intersect, thus forming the figure of *Magen David*, the hexagram. The complete schematic drawing is as follows:⁸

Going back to the letter *vav* – its gematria in whole word value, following *vav-a-lef-vav* notation, is 13 – the same as the gematria for *echad*, “one”. *Vav*, being the sixth letter in the order, is preceded by five previous letters bringing the order value of all numbers included to: $1+2+3+4+5+6 = 21$. Consequently, this number is the gematria for the name *Ehyeh*, “I will be”. Obviously, this name in its full form is *Ehyeh asher Ehyeh*, “I will be that I will be”. *Asher*, “which” functions here as an indication that

8 The diagram is quoted here in accordance with Creative Commons 2.0 license. The author of the diagram is unknown. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/fd/05/54/fd05545bece3b3ce6ac969973f90fac6.jpg>. [access 5 V 2017].

it is necessary to repeat the very name *Ehyeh*, either *via* addition or multiplication. Following this reasoning, $21 \times 21 = 21^2 = 441$. The latter number finally brings us to the conclusive word value of another name, *Emet*, “Truth” that – to complete the hermeneutical circle – is yet another name for the sefirah *Tiferet*. And *Tiferet* is the same *vav*⁹ from *gachon*, from which we commenced this elaboration. In summary, what we face here is the following chain of associations:

*Gachon*¹⁰ = **middle of the Torah = “serpent”**, *nachash* = **the letter vav = the number 6 = sefirah Tiferet = the name Ehyeh asher Ehyeh = Emet**

II. Serpent as Life Itself

With the content of the previous chapter in mind, one might pose the following question: how come the middle letter of the Torah, placed at its heart and also at its beginning¹¹, is highlighted with an enlarged size and placed in a word designating a serpent creeping on his belly. And why is all of this placed within the context of ritually impure animals, which people were forbidden to eat?

Let us assume that the “primordial serpent”, *nachash ha-kadmoni*, represents the power that rules “life itself”¹², *chayim* or *chai*. According to the kabbalist mentioned above, at the beginning of creation within the framework of this “life”, an error occurred, resulting in a defect that caused “the serpent to enter to the place where it should not enter”:

“Know and believe, that the serpent at the very beginning of his creation was an extremely needed creature¹³. On him all the [process] of world’s rectification depends, within his special place of the creation [plan]. He was the great sun created to carry the yoke of Kingdom¹⁴ and slavery¹⁵. His head was at the heights of the earth, and his tail reached *Sheol* and *Abaddon*. Thus, in all of the worlds there was a place for him and great need for him to rectify all structures¹⁶, each one at its proper place.

-
- 9 One should note for further discussion: is it not peculiar that this enlarged *vav* desperately tries to resemble the letter *nun* *sofit*, “final *nun*”?
 - 10 As Nissim Amzallag duly noted, let us not forget that Jerusalem’s main water supply was called *Gichon* (1 Kings 1:33, 1:38, 1:45), the same term that one of the four rivers of *Gan Eden* was designated with (Gen 2:11–14). Another spring near Jerusalem was called *Ein Tanim*, “The serpent’s spring” (Neh 2:13). See: N. Amzallag “The Serpent as a Symbol of Primeval Yahwism”, *Semitica* 58, 2016, p. 218.
 - 11 Following the mentioned assumption that Torah = *ilan ha-sfirot*.
 - 12 Not a revolutionary idea, as it was hinted at years ago: “in other words, the serpent is the genius of nature”, Gershom Scholem “*Sitra Achra*” [in:] “On the Mystical Shape of Godhead”, Warsaw 2011, p. 80 [Polish edition].
 - 13 An important overview on the positive aspects of the serpent throughout the *Tanach* and the affinity between the serpent and YHVH are also provided by N. Amzallag in “The Serpent...” *op. cit.*, pp. 207–236.
 - 14 *Ha-Malchut*, which is also indicative of the name of the tent sefirah.
 - 15 Also possible to understand as “service”.
 - 16 *Merkavot*. Other applicable renditions: “chariots, assemblies, setups”. The choice to translate it as “structures” fits best in my opinion to embrace the semantic field of

And here is the secret of the Cosmic Serpent (*Teli*), about whom we know from the Book of Formation, (*Sefer Yetzirah*). He moves the circles¹⁷ [of the skies], through the speech of Creator, blessed be His Name. He turns them from the east to the west and from the north to the south. If it was not for him, there would not be any life within the creation in any of the worlds below the sublunar sphere – [there would not be] sowing and growth and there would not be any stimulus to develop the genealogies of all that was created. Initially [the serpent] was placed outside of the walls of the camps of unique isolation¹⁸ and it was connected to the outer parts of these camps. Its rear cleaved to the wall, and its front was directed outside. There was no place through which he could enter. Placed in such a manner, he fulfilled his duties [by stimulating] the sowing and the growth, orchestrated from the outside.”¹⁹

the root *r-ch-b* in *hifl* as *le-harkiv*, “to assemble, combine together, create by setting together”, which is also the root for the noun *merkavah*.

- 17 See the discussion on ouroboric serpent forms within the Jewish realm in: Ephraim Nissan “The Cyclical Snake in Jewish Sources: An Examination of Occurrences of the *Ouroboros*”, *Korot – The Israel Journal of The History of Medicine and Science*, 22/2013–2014, pp. 3–64. The apparent parallels to r. Gikatilla’s vision are:
 - 1) The oven of *Achnai* (Rashi cf. – “*Achnai* being coiled serpent”), TB *Brachot* 19a.
 - 2) *Ouroboros* at the entry to *Rashbi* and his son’s *Eliezer* grave, TB *Bava Metzia* 85b.
 - 3) The coiled serpent from *Isa* 27:1 known as *Akellaton*, עקלתון that R. Gikatilla mentions in *Sod ha-Nachash*.
 - 4) The letter *samech* as an ouroboric form – a snake eating its tail. *Samech*, being the first letter of *Samael*, is also built of 2 letters – *kaf* and *vav*. The former symbolizes *Israel* or *Shechina*, whereas the latter – *geula*, “redemption” (obviously, hinting at gematria for *kaf* and *vav*, being 26, the same as YHVH, thus hinting at some sort of relationship between serpent/*Samael* and YHVH). Another midrash, related to the content of r. Gikatilla’s *Sod ha-Nachash* suggests that *Samael* was an ouroboric serpent that encompassed the whole *Gan Eden*, “with its head turned to outside”. Once *Chavah* seized and pulled the “fruit”, this very act introduced the serpent’s head inside *Gan Eden* and placed the venom, *sam*, of *Samael* inside, effectively bringing mortality on mankind and all creatures. (Also noteworthy is that the phonetic value of *samech* resembles the serpent’s hiss). See: E. Lipiner, *Chazon ha-otiot*, Yerushalaim 5763, pp. 521–522.
See also Sara Kuehn, *The Dragon in Medieval East Christian and Islamic Art*, Leiden 2011, p. 147 for less veristic translation of this passage (after Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York 1995, p. 333), where the notion of *ouroboros* was spotted, too.
- 18 *Kedusha*. Following Rashi’s tradition, embraced further by Oskar Goldberg and Tomasz Sikora to render the word *kadosh* as “unique and isolated”, “separated from the rest and made to be special”. Theologically biased renditions as “sacred” would be applicable only if the English reader had constantly in mind that it stems from the Latin word *sacer*, “secluded” (and not *sanctus*, stemming from **spanta*, which means: “glow, radiate, resonate”). See Rashi to *Lev*. 19:1–2 and O. Goldberg “Reality of the Hebrews” transl. T. Sikora, Cracow 2012, pp. 87–89 [in Polish].
- 19 R. Yosef Gikatilla, *Sod ha-Nachash u-Mishpato*, p. 192, Tel Aviv 5765.
ודע והאמן כי הנחש בתחלת בריאתו היה צורך גדול -תקון העולם בהיות עומד במקומו המיוחד לו בבריאה והוא היה שמש גדול נברא לסבול עול המלכות והשעבוד וראשו על במתי ארץ וזנבו עד שאול ואבדון. כי בכל העולמות כולם היה לו מקום וצורך גדול לתיקון כל המרכבות כל אחד במקומה. וזה סוד התל"י הידוע בספר היצירה והוא המניע את הגלגלים במאמר הבורא ית' והמהפך אותם ממזרח למערב ומצפון לדרום, ואלמלא הוא אין לשום בריה מכל

From the text that follows we learn that once the fruit from the tree of knowledge of good and evil was eaten, the head of the serpent was introduced to the inner parts of Eden. Because of this act, “life” became distorted and “fell down to creep on its belly”. The process of *tikun olam*, “the rectification of life”, illustrated by the figure of “serpent-to-staff transformation” is associated with the reception of the Torah, the building of *Mishkan*, and – at the end of time – the arrival of *Mashiach*, symbolized by “the copper serpent”, *nachash ha-nechoshet*²⁰. One that was bitten by the “serpent”, *nachash*, but managed to gaze at “the copper serpent”, *nachash ha-nechoshet*, avoided death and could live. This “copper serpent” called *Nechushtan*, made in the desert, was placed afterwards in the First Temple in Jerusalem. Following the later source (according to *Tanach* chronology), *Nechushtan* was removed from the Temple only during the religious reform of king Hezekiah (*Chizkiyahu*)²¹. Extrapolating a bit on the theme of *Nechushtan*’s capability to revive and the perception of him as the prefiguration of the *Mashiach*, one may hermeneutically interpret that once the *Mashiach* comes, “the life that always ends with death” will transform into “the life that lasts and does not deteriorate”²². The historiosophic relationship between the “life” that fell at the beginning of creation (when *nachash ha-kadmoni*, the “primordial serpent” found himself where he should not be) and the “life” that is rectified in the end of days (through the actions of *Mashiach* that brings back to the right place for the serpent) is corroborated by the identical gematria of both *Mashiach* and *Nachash*, equal to 358²³.

III. Serpent and Serpentess

For this *olam*²⁴, its source²⁵ is within the woman. And to him (i.e. *nachash*) the blow would be given first, according to the verse, “and he²⁶

העולם חיים שתחת גלגל הירח הזריעה והצמיחה ואין התעוררות לתולדות כל הנבראים. ובתחילה היה עומד מחוץ לכתלי מחנות הקדושה והיה מחובר לכותל חיצון שבמחנות. אחריו היו דבוקות בכותל ופניו פונות כלפי חוץ ולא היה לו מקום ליכנס פנימה והיה מקום לעבוד עבודת הזריעה והצמיחה והתולדות מבחוץ.

- 20 Num. 21:4–9. More on the affinities between *nachash* and *nechoshet* [in:]: N. Amzlag, *op. cit.*, p. 225.
- 21 “I have destroyed the copper snake, that Moses crafted, because till these days the sons of Israel were burning incense before him. And his name was *Nechushtan*.” (2 Kings 18:4). See also: TB *Brachot* 10b and *Pesachim* 56a. On how the “copper snake” healed people, see: TB *Rosh ha-Shanah* 29a.
- 22 I am referring here to “life” and “life that lasts” as a biological, not theological term (deliberately avoiding the biased phrase “life eternal”).
- 23 *Nachash* (*nun* = 50, *chet* = 8, *shin* = 300) and *Mashiach* (*mem* = 40, *shin* = 300, *yud* = 10, *chet* = 8). This is a common exegetical fact, known far beyond the circles of kabbalistic traditions. E.g. see: G. Scholem, *Major Trends...*, *op. cit.*, p. 244, quoting r. Natan of Gaza.
- 24 Typically, one would translate *le-olam* as “eternally”. However, as this expression, too, is theologically biased, I would rather follow the understanding of *olam* – especially in the context of the previous *olamim*, current *olam* and the *olam* to-come – as “eon” or “world”, understood as a long-lasting time and space fixed reality.
- 25 *Motzao* – a polysemantic word that means: “his descent, source, east, exit, utterance (i.e. “that which goes out from the mouth)”.
- 26 “He” – that is the offspring of *Chavah*.

will crush your head” (Gen. 3:15), regarding all sort of sorcerers (*menacheshim*), necromants (*meonenim*) and witches (*kosemim*), [emerging through] the “fallen ones with the insightful gaze”²⁷ (Num. 24:4) [and] “lot of Azazel” (Ex. 16:8). This was also the insight of *Bileam*, “the fallen one with the insightful gaze” (Num. 24:4). And it was written: “The fallen ones (*nefilim*) were on the land in these days, and afterwards, when they came” and further (Gen. 6:4) – they were those mighty ones (*ha-gibborim*) from the side of Might (sefirah *Gevurah*).

It was written on Amalek (Deut. 25:18) “when he stood before you on the way”, in the place of [sefirah] *Jesod*, which is the way “[where the attack occurred] on your rear guard”²⁸ (*ibid.* Deut. 25:18). Indeed, [he attacked] his tail²⁹, in the place where he fell (Judg. 5:27): “where he collapsed, where he fell dead”. Our rabbis of blessed memory taught that [*Bileam*] had sexual intercourse with his she-donkey at night. Obviously, it helped him – thanks to the ejaculation experienced [during intercourse] with his she-donkey – to attain the level of performing sorcery and to have a clear vision [of the future], as it is written: “And *Elohim* recognized *Bileam*” (Num. 23:4) and the “Angel of YHVH stood on the road to oppose him, and he [*Bileam*] was riding on the she-donkey” (Num. 22:22) – indeed, he was riding [on her]³⁰. It was written, too: “The custom of a serpent is to be on a rock, the custom of a ship – to roam on the seas, and the custom of a man is to be in a young woman”³¹ (Prov. 30:19).³²

27 These words refer to *Bileam*, of whom r. Gikatilla speaks immediately after.

28 *Va-yezanev* means “approach from the rear” but within this context, it might be applicable to read it more literally as “attacked with his tail”.

29 *Be-znavo* literally means “in his tail”, which refers to the “rear guard” or “rear part of the camp”, as per the plain meaning of the verse and the phrase. However, it also refers to the form of the serpent body.

30 Explicitly sexual meaning of the phrase intended by r. Gikatilla.

31 The expression *ve-derech geveir be-alma* is usually translated as “the [natural] way of a man is to be with a young woman”. The term *derech* refers to “custom, the way to behave”, like in the phrase *derech eretz*, “behavior, good manners, customary way of being”, which literally means “the way of the country”. However, the context above is predominated by sexual connotations, thus it does not refer to “being with a young woman” but explicitly to be understood as a reference to a sexual act: “to be inside the young woman”. Such a reference to natural sexual intercourse stands in contrast to the forbidden act of “being inside the she-donkey”. To stress such a meaning, r. Gikatilla deliberately employs the form *be-* “inside” (which, of course, could also mean “with”, but that is the secondary meaning) instead of *im-* “with”, following the hints in the source verse from the book of Proverbs.

32 R. Yosef Gikatilla, *Sod ha-Nachash u-Mishpato*, op. cit., p. 190.

לעולם הוא מוצאו אצל האשה, אמנם מכתו הוא בראשונה כתי' "הוא ישופך ראש" לפי כל מיני מנחשים ומעוננים וקוסמים ע"י נפלים וגלוי עינים גורל עזזל, וזו היתה השגתו של בלעם שכתוב "נפל וגלוי עינים" כתי' הנפילים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו" וגו' המה הגבורים מצד הגבורה היו. כתיב בעמלק "אשר קרך בדרך" במקום יסוד שהוא הדרך "ויזנב בך" בזנבו ממש במקום נפילתו "באשר כרע שם נפל שדוד", ואמרו חז"ל שהיה עושה עם אתונם מעשה אישות לבילה וזה היה מגיע להשגת המנחשים בודאי ועל ידי הקר"י שהיה עושה עם אתונם כתי' "ויקר אלהים אל בלעם". וכתי' "ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רוכב על אתנו" רכב בודאי. כתי' "דרך נחש עלי צור דרך אנה בלב ים ודרך גבר בעלמה".

Referring to the story from Genesis, describing the world’s and man’s creations, *Gan Eden* should be defined as a place of pre-formation and the planned transformation of Adam, the so-called “human”, into an entity aiming towards obtaining full self-awareness. At the outset of this enterprise Adam meets the serpent – not in one form, but in two different ones. In order to spot these two serpentine beings, one needs to delve into the hypothetic etymology of the name/word *Chavah* within the realm of Semitic languages. *Chavah* is commonly translated as “life, living one, the one who gives life”³³. However, there are some crucial connotations:

- Aramaic and Syriac *chivyah* = serpent³⁴
- Arabic *chajah* = serpent
- Hebrew *chayah* = alive³⁵

These associations are already visible on the level of midrashic exegesis³⁶, where the sentence built on the word-play is uttered by r. Aba (or r. Aha). He speaks about *Chavah* as follows: “Serpent became your serpent, and you are serpent to Adam”³⁷. The Man from the *Gan Eden* is one, and only the meeting (and/or mating?) in a coiled relationship of two serpents (one “serpent” as *nachash* and the other “serpentess” as *Chavah*) creates a sexual division and differentiates man from woman. This division is not complete, as both man and woman are entwined in a deep sexual relationship,

33 This etymology is corroborated by the biblical verse: “Adam called his woman *Chavah*, as she was the mother of all that lives” (Gen. 3:20). Worthy to note: the act of calling *Ishah* “the woman” with a new name *Chavah* occurs only after the interaction with the snake took place.

34 Onkelos to Gen. 3:1 and on. Detailed analysis of this theme in the context of Syriac tradition was provided by Sergey Minov “«Serpentine» Eve in Syriac Christian Literature of Late Antiquity” [in:] *With Letters of Light*, eds. D. V. Arbel, A. A. Orlov, New York 2011, pp. 92–114.

35 The association between *chavah-chivyah* was mentioned several years ago in private discussion with W. Kosior.

36 *Bereshit Rabah*, 20:2 (as the words of r. Aha) and 20:11 (as the words of r. Aba). This plot is also present in *Targum Neofiti* and *Yalkut Shimoni* to Gen. 3:20, where Adam does not call his woman *Chava* but *Chivyah*, “the serpentess”.

37 *Bereshit Rabah*, 20:11: חויה חוויך ואת חויה דאדם.

exactly because of the powerful dominion of the “snake”, *nachash*, over the human’s most basic urge. As mentioned above, according to the biblical story, woman – as *Ishah* – receives the name *Chavah* only after the encounter with the serpent. This *rendezvous* was, too, of a sexual character *par excellence*³⁸, and it was the exact moment of “the fall of Adam”, which in the end of days is supposed to be the moment and the place of “rise of Adam”. R. Gikatilla discusses this theme in a similar vein:

Therefore, the curse of *Bileam* exists because it is the secret of the serpent. His curse and blessing exists only when the accuser³⁹ commands him [to utter it]. This is the secret of [the verse]: “I will not let you go, till you first bless me”⁴⁰ (Gen. 32:27). And it was written: “And he blessed him there” (Gen. 32:30) and “called this place *Peniel*” (Gen. 32:31) and “The face of YHVH before the one that does evil”⁴¹ (Ps. 34:17). And also: “YHVH will shine His face upon you” (Lb. 6:25) and “When he noticed that he will not overcome him, he hit him in the inner part of his thigh” (Gen. 32:26). Indeed, this is about the same road and the same place, where the serpent had fallen to the [level] that he is ridden⁴², and *Samael* started riding on him⁴³ – and this place is the place of the semen’s ejaculation And this is also the place of David. And this is the place of the Temple, *Beit ha-Mikdash*. And this the place of “getting closer to *Chavah*”. Indeed, there is no access to this place and there is no way [for the serpent] to approach Adam other than through the intermediary of woman.⁴⁴

38 See: Rashi to Gen. 3:25 and *Bereshit Rabah* 18:6: “Snake saw that *Ishah* had sexual intercourse with *Adam* and wanted to take her the same way”.

39 *Ha-mekaterg*, od gr. *katargon*, “[to be sentenced to] galleys”. In rabbinic language meaning “harsh judgement, accusation”.

40 The verse refers to the fight near the Yabok river and the dialogue between Jacob and his adversary, who, according to Rashi, was *saro shel Esau*, the archont (or ministering angel) of Esau.

41 In the text script, we have *ose* instead of plural *osei* like in the biblical source. Most probably this change was deliberately introduced by R. Gikatilla and aimed to indicate at *Bileam* directly. The original verse reads: “The face of YHVH before those that do evil”.

42 *Merkavah* – lit. “chariot” and – as mentioned above – also means “combination, structure, composition”. Here, however, the context indicates the meaning of the passive state of being “ridden”, and the one who “rides” is *Samael*. See also *Pirke de-Rabbi Eliezer* 17: “*Samael* was one of the heavenly princes. The *chayot* and *serafim* had six wings, whereas *Samael* had twelve wings. *Samael* descended with his company of angels. He saw that among all the creatures the *Ha-Kadosh Baruch Hu* created, there was none as cunning in causing evil as the serpent, as it says ‘the serpent was the most cunning of the wild beasts’ (Gen 3:1). It looked like a camel, and *Samael* mounted and rode it.” Important to note is that before the serpent lost his legs, he was similar to a camel (*gamal*). If one compares the letter *gimel* ג to the letter *nun* נ, it is apparent that the former is built on 2 “legs”, whereas the latter stands on the horizontal “belly”, *gachon*. See also *Zohar* II 103a, quoted by G. Scholem, *Major Trends...*, op. cit., p. 333 n. 115.

43 *Rochev* – root identical with the one for *merkavah*.

44 R. Yosef Gikatilla, *Sod ha-Nachash u-Mishpato*, op. cit., p. 191.

ולפיכך קללתו של בלעם מתקיימת לפי שהוא סוד הנחש ועומדת קללתו וברכתו כשהוא קטרג מורה זו, וזהו סוד "לא אשלחך כי אם ברכתני" וכת' "ויברך אותו שם", וכת' "שם

IV. The Letter *nun* and Sexuality

The letter *nun*, the first letter of the word *nachash*, means “snake-like fish”, and within the commentary traditions, especially those stemming from kabbalistic circles, designates the primordial serpent, *nachash ha-kadmoni*⁴⁵. Another term for “fish” – *dag* – is therefore naturally embraced within the semantic field of the “serpent”, which will be discussed below. The gematric value of the letter *nun* is 50, the same as for the term *kol* = “all, full, complete”. That is the reason *nun* frequently points to the tradition of “the fifty gates of understanding” (*chamishim shaarey binah*). Out of these 50, only 49 gates are accessible to mankind, except for Moses, who was the only one to access the last and most elevated gate⁴⁶. In the context of the theme of dominion over the potency of life, it is crucial to mention that the knowledge on how to deal with “raw life” was given to Moses in the form of Torah – only to be passed on to Joshua, *Yehoshua bin Nun*, whose name means “YHV saves, son of Snake-Fish”. However – what was noted also in midrashic literature – this translation for *bin Nun* is not precise. *Bin* here does not mean “son” (it should be *ben*) but rather “understands, rules through his comprehension”⁴⁷. Hence, the correct meaning – especially in the context of the theme discussed – reads: “YHV saves, *via* comprehension of the snake-fish”. The aforementioned parallel representation of the “snake-fish”, *dag*, refers to “might”⁴⁸ in terms of the Philistine and Phoenician power of fertility, called *Dagon*. One of the terms acting as a link between the notion of “the serpent” as *nachash* and the notion of sexuality-overseeing *Dagon* is *nechushah*⁴⁹. This term refers to a brown-copper discharge, that – according to prophet Ezekiel – characterizes the sexual licentiousness and excitement of a harlot⁵⁰. As it is

המקום ההוא פניאל, וכת' פני יהוה בעושה רע" וכת' יאר יהוה פניו אליך, וכת' וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו" ממש הוא הדרך והוא המקום שנחש נפל במרכבה וסמא"ל רוכב עליו והוא מקום הקר", והוא מקום של דוד והוא מקום בית המקדש והוא מקום קריבת חוה שאין לו מקום להכנס ולהתחבר לאדם אלא ע"י אשה בודאי.

45 Some researchers claim that the graphic form of *nun* stems from an Egyptian glyph designating “the serpent” or “the snake-fish”, referring to the chaotic, serpentine power of *Nun* and his partner *Naunet*, imagined as cobra – one of the pairs from the hermapolitean *ogdoad*. See: *Religion in ancient Egypt: gods, myths, and personal practice*, ed. Byron E. Shafer, New York 1991, p. 34 and <http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/religion/nun.htm> [access 5 V 2017] <http://www.balashon.com/2006/11/nun.html> [access 19 V 2017]. See also the chapter referring to the letter *nun* in the popular publication of D. Sacks: “Letter Perfect”, New York, pp. 224–229. Finally, r. Chaim Vital writes as follows: “*Nun* rules over all living creatures, because *nun* is the power of the serpent”, in: *Sefer ha-Chezyonot*, p. 248, quoted also in: E. Lipiner, *Chazon ha-otiot*, *op. cit.*, p. 518.

46 TB *Rosh ha-Shanah*, 21b, quoted also in: E. Lipiner, *Chazon ha-otiot*, *op. cit.*, p. 516.

47 As a derivative from *le-havin*, “to comprehend, to understand”.

48 I.e. *elohim*, “the power of particular people” according to the understanding embraced after O. Goldberg, “Reality of the Hebrews”, transl. T. Sikora, Cracow 2012, s. 94 [in Polish].

49 Ezek. 16:36.

50 Such discharge is typical for some women to experience during ovulation, e. g. see: Beverly G. Reed, Bruce R. Carr, *The Normal Menstrual Cycle and the Control of Ovulation* [in:] <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK279054/> [access 11 VI 2017]. Just as a form of digression in a pseudo-midrashic vein (inspired by the methodology of Friedrich Weinreb, e.g. in his *Roots of the Bible*, 1986 / 2013 Braunton / Zurich), connected loosely with the subject, it is worth mentioning here the hypothetic me-

known⁵¹ on a ritual plane, the aforementioned *Dagon* was responsible for the abundance of fish catch, harvest and human fertility. These attributes are intertwined and connected to each other – judging from the etymology of the words stemming from the Hebrew root **dag*, *dalet-gimel*:

- *dag* – fish, snake-fish, eel (?), water snake (?)
- *degen* – grain, also semantically related to *zera*, male semen⁵²,
- *le-dagdeg* – arouse, tease, stimulate, stir, annoy⁵³.

Additionally, as a form of recapitulation of this chapter, it is pivotal to mention some “serpent-like” parts of the human body that are directly connected to procreation:

- penis – as a giver of life power,
- spine⁵⁴ – as an intermediary between the brain and sexual, lower parts of the body,⁵⁵
- placenta – as a representation of snake skin molting and the power of rebirth⁵⁶,
- umbilical cord – as a link between one life (mother) and another life (child).

aning of the sequence of the first four letters of the Hebrew alphabet in its reference to the theme of sexuality:

- *Alef* – Beginning – semen initiating life in the moment of conception.
- *Bet* – House – placing the zygote in the utero.
- *Gimel* – Bulge, Hump – pregnancy.

– *Dalet* – Doors, Vagina – birth, infant’s exit *via* genital channel. *Nota bene*, *dalet* read backwards is *teled* – which means “you (woman) will give birth” (this last remark was also shared to me by W. Kosior).

Thus, *dag*, the “snake-fish” could mean “*Dalet*-Doors-Vagina leading to *Gimel*-Pregnancy”. Therefore, the dominion of *Dagon*, identified with *nachash*, “the serpent” would be to encourage man and stimulate him *via* the imprinted urge to perform sexual act(s).

- 51 An exhaustive monography on that theme: Lluís Feliu, *The God Dagon In Bronze Age Syria*, Leiden 2003.
- 52 Also noteworthy is that *nun*, read within the Hebrew grammar root-logic as *nin*, means “offspring, passing by the semen one generation further” and in contemporary Hebrew – “grand-son”, meaning “establishing the three-generation sequence of semen heritage”. See: Gen. 22:23, Job. 18:19, quoted also in: E. Lipiner, *Chazon ha-otiot*, *op. cit.*, s. 508.
- 53 In contemporary Hebrew: *dagdegan* – “clitoris” (which, in fact, is some sort of *degen*, “grain” on woman’s body). See also in different vein: Yair Zakovitch, *Nachashim, mekadashim, lachashim ve-nashim* <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=16205> [access 5 V 2017].
- 54 TB *Bava Kama* 13a, where the necessity of bowing correctly during *Amida* is discussed. If one fails to do so, after seven years (or – according to parallel reading – after seventy years, i.e. once the person dies), the spine transforms itself into a serpent.
- 55 Compared to a common concept, which was valid until the late medieval times, that semen stemmed from brain tissue and was transformed into liquid.
- 56 The theme of a serpent’s skin molting in the context of *tzaraat* is discussed by T. Sikora “*Aliud valde* – On the Idea of Hebraism in Oskar Goldberg’s Thought” [in:] O. Goldberg, “Reality of the Hebrews”, *op. cit.*, p. LXIII-LXIX.

V. *Nachash* and *Satan*

As mentioned earlier, it is commonly known that the gematria for *Mashiach* and *nachash* equals 358. According to *im ha-kolel* rule, the differences in gematria value by 1 are considered immaterial⁵⁷ and still indicate a relationship between the set of two or more words in comparison. This rule is binding already in the Babylonian Talmud and is used commonly in religious hermeneutical practice, e.g. *Baal ha-Turim* (r. Yaakov ben Asher, 1269–1343) in his gematrical, eponymous commentary to the Torah. In reference to the theme of messianic-serpentine conjunction, one should stress that it is *Satan* that stands next to both of these figures. The gematria of his name equals 359 (*sin* = 300, *tet* = 9, *nun* = 50). Moreover, the names *Nachash* and *Satan* have two letters in common – *nun* and *shin/sin*, set anagrammatically one to each other (as if נחש would imperfectly mirror שטן). The letters that discern both words are *tet* and *chet* of gematria differing but one. This “one” being designated by א *alef*, together with ח *chet* and ט *tet*, creates the word טחא *chet* (*chet-tet-alef*). The term *chet* is usually translated as “sin”, but in its deeper and more archaic meaning it designates “deviation, trespassing of established norm that distorts the planned sequence of ritualistic actions”⁵⁸. Another difference between *Satan* and *nachash* is apparent in the notation of the letter *nun* in both words:

- final *nun* in *Satan* = ך
- regular *nun* in *nachash* = נ

Clearly, the shape of Hebrew letters carries certain connotations and – in an abundance of cases – adds further layers of crucial interpretations on the particular letter’s meaning. In the case of most of Hebrew letters, one can trace such meanings even in the oldest, paleographic sources.

Thus, the regular *nun* in *nachash* = נ – as it is obviously “snake-fish” – has the shape of a serpent that raises its head⁵⁹, the way a cobra does. Most probably this very species was the model for such a graphic representation, whereas the final *nun* in *Satan* = ך has the shape of a serpent transformed into staff. How should one symbolically perceive the “staff” in this context? It might be treated as an attribute of power that transforms the potency of serpentine “life” into messianic consciousness (immediate connota-

57 The reason for that is because 1 is counted for the whole word and there is no preposition in Hebrew that would be built on the sole letter *alef*. That is why adding 1 would cause no differentiation in gematria exegesis. For more on the *im ha-kolel* rule, see the introduction to *Baal ha-Turim* classic commentary, e.g. “The Davis Edition”, New York 2010.

58 See: O. Goldberg, “Reality of the Hebrews”, *op. cit.*, pp. 97–98.

59 Referring to this meaning, kabbalistic tradition indicates that the shape of *nun* resembles “the man that fell, is bent down and needs support to rise up”. Whenever the serpent raises its head (regular *nun*), man falls. Whenever the serpent is straightened and stunned (final *nun*), man rises up and stands straight. See: E. Lipiner, *Chazon ha-otiot*, *op. cit.*, p. 509 and p. 513, quoting *Zohar Chadash*, parashat *Jitro*, 70b: “As a straight, final *nun* it denotes the secret of a man that achieved his fullest realization of his potential and the highest level [of his existence] – as a combination of the masculine and feminine elements in one unity. Whereas regular, bent *nun* designates the fallen, feminine element”.

tion to the motive of snake-to-staff transfiguration appears in Ex. 7:10–12). Extremely important here is that the shape of *nun* = ן resembles the way a snake looks when it is suddenly killed or stunned (but – keeping in mind for further discussion – only if the blow hits directly the snake’s head!). Consequently, the serpent’s body is stretched into a spasm contraction⁶⁰.

On the one hand, regular *nun* as in *nachash* = נ. It resembles the biting serpent, the cobra that raises its head, ready to spit forward the venom. Such a figure would symbolize “life” untamed, that without any given goal chaotically rules over man, and, if a man is weak, hardly self-disciplined and walking astray of self-messianic path of development⁶¹, then such “life” does whatever it wishes with man, leading him to the so-called “sin”. At first this chaotic, serpentine life would spit man out from the womb of a woman like it spits the venom, only to have him suck back as its prey, in the oblivion of death without messianic consciousness⁶².

On the other hand, the final *nun* in *Satan* = ן. This resembles the stunned serpent, the cobra that is not harmful in its contraction. This would symbolize “life” transformed into messianic consciousness. Man meets *Satan* on his way and in each encounter he undergoes a specific trial. If man loses, he goes back to the previous stage of his

60 “Egyptian cobra can enter into a state of peculiar numbness if one skillfully presses specific place on the back of reptile’s head (cervix). In ancient times, Egyptian priests used to show snakes stunned in such a manner to the audience, to convince the spectators of the apparent transformation of the snake into staff. [...] [French herpetologist] Marie Phisalix (1861–1946; case discussed is dated 1922) describes, that she had accidentally witnessed such an experience. One of her acquaintances, Dr. Abbel, brought from Egypt a cobra in a state of such stupor. Assuming that the snake was dead, she started to craft its body – but, upon touching it, immediately the snake woke up”, [in:] Wacław Jaroniewski, “Poisonous Serpents of the World”, Warsaw 1988, pp. 53–54 [in Polish]. Unfortunately, at this stage of the research, I was unable to confirm the biological observations of Phisalix and Jaroniewski in other independent sources.

61 More on this theme in the doctrine of r. Abraham Abulafia, see: Robert Sagerman, *The Serpent that Kills or the Serpent Gives Life*, Leiden – Boston 2011, pp. 212–216, esp. p. 214 and Aryeh M. Krawczyk, “Blood, Orchid, Ink – Endophasia and Heautoscopy in *Sefer ha-Ot*, ‘Book of the Sign’ by r. Abraham Abulafia (1240–1292): Critical Edition, Translation and Text Interpretation”, Warsaw 2017, p. 171 [in Polish; English edition – forthcoming].

62 All this is symbolized by the parallelism of “man bowed down” and “serpent rising to attack”. Regular *nun* is also called *nun kefufah*, “bent *nun*”. Per analogy, reference to the transformation of “bent man/snake” ן into “straightened man/snake” ן is found in the commentary on the Book of Job. The story of Job is a canonic text describing a bet between YHVH and The Enemy regarding the human being – “will he sin or not when faced with the suffering he would experience?” See: Job 18:1, where in the word *min*, the letter *nun* is written in an extraordinary manner as a *nun kefufah*, instead of the final *nun*, as it should be per orthographic rules. See: E. Lipiner *Chazon ha-otiot*, *op. cit.*, pp. 513–514, quoting *Zohar Chadash, Midrash Rut*, p. 6 verse 1: “[Regular] bent *nun* is instead of straight, [final] *nun*, because *Ha-Kadosh Baruch Hu* bent down Job as if he was a serpent that crawls on his belly – [and in that lowly position] he spoke to Him”. Important to note here that the name *Yiov*, “Job”, is an anagram describing the tragic lot of the man who is the subject of a bet between two supernal forces. On the one hand we have *Oyev*, “The Enemy”, which is an epithet for *Satan* and “serpent”. On the other hand we have *ayeh Av?* “where is the Father?” – which is man’s cry towards YHVH; quoted after: T. Sikora “*Aliud valde...*” *op. cit.*, p. LXIX.

development and receives further trials – even though he fell, he still can rise up. If he overcomes the trial, he wins and moves further up on the path of self-perfection, thus gradually gaining advantage over *Satan's might*. That is why – like the kabbalist r. Abulafia would claim – *nun* is placed at the very end of *Satan's* name, because *Satan's* power ends, when the serpent is subdued, i.e. “killed”. Whenever man overcomes his “enemy” in the series of trials, at the same time he perceives *Satan* as his “ally” because, thanks to *Satan*, man is tested and therefore given the chance to grow.

Without the aforementioned commentaries in mind, the following famous verse from the Torah (Gen. 3:15) describing the relationship between serpent and man would remain an idle illustration. It is also important to note that in this specific verse mankind is represented by the figure of *Chavah* – as she is the one that fell initially, only to rise again in the end of days, once her deal with the serpent is settled. Having in mind the semantic associations stemming from different hermeneutical traditions, we can unveil the deep logic inherent to the Hebrew text:

“I introduce enmity⁶³ between you and woman, between your offspring and her offspring: **he will smash your head, but you will smash his heel.**”

The offspring of the conscious man (the messianic-one, symbolized by final *nun*) will subdue the serpent by hitting its “head”, but before this happens, the serpent will bite the ignorant man (the fallen-one, symbolized by regular *nun*) on his “heel”.

VI. R. Yosef Gikatilla

The Secret of the Serpent and Judgment upon Him

רבי יוסף גיקטיליה זצ״ל

סוד הנחש ומשפטו

שאלת ממני ידיד נפשי להודיעך סוד הנחש ומשפטו ולמעשהו וקודם שאכנס בו בביאורו צריך אני להודיעך עקרים גדולים שהם צורך גדול בהשגת דבר זה. כבר הודעתך בני כי מן הבינ״ה ולמעלה אינו מושג ונודע לשום נברא ו״עין לא ראתה אלהים זולתך״. אמנם מן הגדול״ה והגבור״ה ולמטה שרים עליונים מחוברים באבות שמן הצדדים אברהם יצחק. והנה אברהם שהוא סוד הזרוע הימין (בו) מחוברים חמשה ושלושים שרים על ידי ישמעאל שסמוך לו מצרים שהיא שניה לארץ ישראל. ולמצרים סמוכות שאר ממלכות לשלושים וחמשה שרים לצד ימין שהוא אברהם וכולם מחוברים באברהם על ידי מצרים שהיא ראשונה לממשלות ומחוברות באברהם ע״י ישמעאל והסוד שהגר המצרית ילדה את ישמעאל לאברהם שנאמר ״ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים״ מארץ מצרים בודאי והיא אחיות מצרים באברהם ע״י ישמעאל. והנה מצד אברהם נאחזים בזרוע ימין לל״ה שרים, ואחר שורת ל״ה שרים מבחוץ יש כחות אחרות סמוכות לשרים מצד אברהם ואותם הכחות, נקראים בני פלגשים. כתיב ״ויסוף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה״. קטורה ממש, הם שצריכים קטרת להבריחם מן

63 If YHVH “introduces enmity”, would that mean – as S. Minov duly noted – that the earlier relationship between the serpent and woman was based on friendship?! See: S. Minov “«Serpentine» Eve...”, op. cit., p. 96.

המרכבה "ישימו קטורה באפק". וכתוב "ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם" וגו', בהכרח צריכים שלוח, ושמות הטומאה מסר להם כי בהכרח בני הפלגשים היו, והם הראויים לזוהמא ולטומאה, נתן להם מקום אחיזה, ודע כי מצד שמאל הוא יצחק ול"ה שרים נאחזים בו מצד עשו וכל אותם השרים נקראים בדרך כלל גוים וראשית כולם עמלק בן עשו. שנאמר "ראשית גוים עמלק" ראשיתו נאחו בזרועות עולם ביצחק כי הוא ראשית גוים. כי מן הענק ולמעלה לא עלה אלא יעקב ע"ה לבד. ומן הזרועות ולמטה הוא ראשית גוים. כתיב "ולתתך עליון על כל הגוים" עליון ותהו"ם הם מיוחדים לישראל ע"י יעקב

וזהו סוד העולם הבא, יין המשומר בענביו שאין בו צד יין נסך שלא עלה לשם שום שר של גוים ואינו מנוסך לע"ז. משם ולמטה שוכנים הגוים והזרועות הם אחוזות הגוים. ומצד הגבורה הוא היין שאינו משומר ונעשה יין נסך

והנה ביצחק הוא מקום אחיזה ל"ה שרים של גוים ע"י עשו ע"י עמלק. מה כתיב ביצחק "הביאה לי ציד", וגו' וכתוב "ויבא לו יין וישת", וכתוב "ויתן לך האלהים". רצה להחזירו ולחברו בקשר הבינה שהוא מקום ירידת הטל, רצה לקושרו. "ומשמני הארץ", מאחר שלא זכה עשו לבינה שהוא מקום הטל רצה לקושרו באותו מקום כי מקום הטל מכרו עשו

וזהו סוד הגבורה "קדש לי כל" בסוד החכמה, "הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה". והטל יורד מן הגבורות והגשמים יורדים מן הגבורה לפיכך הטל אינו פוסק והגשמים פוסקים. והנה הגבורות הוא סוד יין המשומר והגבורה הוא מקום שנעשה יין נסך. כתיב "הוא אלהים חיים" וכתוב "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" וכתוב "אל חי בקרבכם", וכתוב "בשם יהוה אל עולם" וכתוב "אין עמו אל נכר" וכתוב "לא תשתחוה לאל אחר"

מן הזרועות ולמטה הנקראים גבורה, נעשה יין נסך ומתנסך לע"ז במגע הגוי לפי שבאותן המקומות מגע היין. ומן הזרועות ולמעלה שהוא מקום הבינה והגבורה⁶⁴ אין עושה יין נסך שלא עלה שם שר של גוי ונקרא יין המשומר. והוא סוד העולם הבא ויעקב לבדו עלה שם וכתוב "כי יעקב בחר לו יי". וכתוב "ששם עלו שבטים שבטי יי" וכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ואם הזיד אדם מישראל לשתות יין נסך נאחז בו הקוצים והברקנים של אלהי המסכה ואינו מתפרד מהם ומאבד חלקו מן היין המשומר שהוא חיי העולם הבא. כתיב "סירים סבוכים וסבאם סבואים". וכתוב "אשר חלב זבחימו יאכלו", וכתוב "ויין ישמח לבב אנוש". וארז"ל לא נברא יין אלא לנחם אבלים. וכתוב "תנו שכר לאובד" וגו' לפי שהיין הוא ממקום השמחה שאין "שם דאגה והוא מבתי גואי שהכתוב מעיד עליו הוד והדר, וכתוב "המשמח אלהים ואנשים"

ודע כי למעלה משמח אלהים כי שפע הגבורה מין המשומר אמנם מתנסך לפעמים שהרי כתיב "ויבא לו יין וישת" ואלמלא הקדים יעקב יין והביאו למה היה כחה של ע"ז ביין נסך וכתוב "אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ואין תרפים כל זה תועלת בשהקדים יעקב ע"ה והביאו

ודע כי שבעים כתרים עליונים נאחזים באברהם ויצחק על ידי יין לפי שהוא מקומו במוח בודאי. ואחר שהודעתך זה דע כי ביצחק נאחזים ל"ה שרים לשמאל, ע"י אדום וע"י עמלק. ודע כי עמלק הוא ראשו של נחש הקדמוני והוא נאחז בלחש והנחש מרכבתו. כתיב "הנני עומד לפניך שם" וגו' וזה היה בריפדים ובאותו המקום נמצאו הנחש ועמלק מזדווגים כאחד. וכתוב "דרך נחש עלי צור" וכתוב "ויבא עמלק וילחם" בודאי נתחברו צור ונחש ועמלק. כתיב "ראשית גוים עמלק" כתיב בעמלק "אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים".

"במקום הנקרא דרך אורב לישראל ששם הניחו אדם כשנפל סמאל" כתיב "על גחונך תלך ולעולם הוא מוצאו אצל האשה, אמנם מכתו הוא בראשונה כתיב "הוא יושף ראש" לפי כל מיני מנחשים ומעוננים וקוסמים ע"י נופלים וגלוי עינים גורל עזזל, וזו היתה השגתו של בלעם שכתוב "נפל וגלוי עינים" כתיב הנפילים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו" וגו' המה הגבורים מצד הגבורה היו

כתיב בעמלק "אשר קרך בדרך" במקום יסוד שהוא הדרך "ויזנב בך" בזנבו ממש במקום נפילתו "באשר כרע שם נפל שדוד", ואמרו חז"ל שהיה עושה עם אתונו מעשה אישות בלילה וזה היה מגיע להשגת המנחשים בודאי ועל ידי הקר"י שהיה עושה עם אתונו כתיב "ויקר אלהים אל בלעם". וכתוב "ויתיצב מלאך יהוה בדרך" "לשטן לו והוא רוכב על אתנו" רוכב בודאי. כתיב "דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה ודע כי כמו שהיה משה רע"ה ראש לכל הנביאים והשיג למעלה מכולם בתפארת" והוא בתכלית הטהרה, כן בלעם הרשע הוא ראש לכל המנחשים והקוסמים ולמעלה מכולם והשיג מבחוץ על הזרוע והוא היה בתכלית הטומאה והזוהמא

לפיכך ארז⁶⁵ למדורש ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם. ואמרו מה בין נבואת בלעם לנבואת משה, משה אינו יודע מי מדבר⁶⁶ עמו ואימתי מדבר עמו ובלעם היה יודע וכו'. והבן מה שאמרנו בענין זה כי זה כסא לתפארת מבפנים וזה היה ענין נחש מבחוץ וסימנם אפוד ותרפים ולפיכך קללתו של בלעם מתקיימת לפי שהוא סוד הנחש ועומדת קללתו וברכתו כשהמקטרג מורה זו, וזהו סוד "לא אשלחך כי אם ברכתני" וכת' "ויברך אותו שם", וכת' "שם המקום ההוא פניאל", וכת' "פני יהוה בעושה⁶⁶ רע" וכת' "יאר יהוה פניו אליך", וכת' "וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו" ממש הוא הדרך והוא המקום שנחש נפל במרכבה וסמאל רוכב עליו והוא מקום הקר", והוא מקום של דוד והוא מקום בית המקדש והוא מקום קריבת חוה שאין לו מקום להכנס ולהתחבר לאדם אלא ע"י אשה בודאי לפיכך אמר "אשר קרך בדרך ויזנב", וכת' "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב", וכת' "יהי דן נחש עלי דרך" וגו', ע"י דן עתיד הנחש להעקר מן העולם וכת' "וידו אוחות בעקב עשו", וכת' "והיה עקב תשמעון" "עקב אשר שמע אברהם בקולי", אלמלא שנצח סמאל את יעקב באותו מקום עצמו רצה בלעם לנצח את ישראל. ובאו מלאכי השרת ועמדו במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה במקום נצ"ח והו"ד סתמו המבואות. ואז צווח בלעם "מה אקוב לא קבה" אל לא מצאתי נקב ליכנס, ונוקב שם יי מות יומת. והנביא מכריז ואומר "עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב" וגו'. וכת' "למען דעת צדקות יהוה" מה יעץ בודאי למען דעת צדקות יי בודאי, וכשראה בלעם זה צווח ואמר "כי לא נחש ביעקב" ולא מצא מקום לקללה שהוא ע"י נחש, שכל מקום שהנחש מתדבק שם הקללה מתדבקת. כי כנסת ישראל כסא הברכות והנחש כסא הקללות אימתי כשהכניס מקומו ופרץ גדרו של עולם לפיכך נתקללה האדמה

ואחר שהודעתך זה דע כי מואב ועמלק מזדווגים יחד להחריב את ישראל. וישמעאל בכללם. לפי שאלו קשורים במרכבה כתיב באברהם "וילך אתו לוט" הוא כסא הנחש הנמצא בסיגים של אברהם מתפרד ממנו אחרי הפרד לוט מעמו, ו"יאהל עד סדום" מקום ג"ע וש"ד, וכת' "וישא לוט את עיניו" וגו' ובדרך ממש היה עומד ונולד ממנו מואב ועמון. מואב נתחבר לבלעם לקלל את ישראל כי כן ראוי לו כי לוט הוא עמון נתחבר לעמלק לטמא מקדש, דכתי' "גבל ועמון ועמלק" כתי' "ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו ותלד את עמלק" וכת' "ואחות לוטן תמנע".

ודע כי דוד הע"ה בסדום מצאו הש"י כדכתיב "מצאתי דוד עבדי" וגו', וארז"ל היכן מצאו בסדום, מה כתיב "ואת שתי בנותיו הנמצאות" אלו הן רות המואביה ונעמה העמונית שתי פרידות טובות. כתי' "לתאור יבקש נפרד" וכת' "ולא ולא יבאו לראות כבלע". ודע והאמן כי הנחש בתחלת בריאתו היה צורך גדול – תקון העולם בהיותו עומד במקומו המיוחד לו בבריאה והוא היה שמש גדול נברא לסבול עול המלכות והשעבוד וראשו על במתי ארץ וזנבו עד שאול ואבדון. כי בכל העולמות כולם היה לו מקום וצורך גדול לתיקון כל המרכבות כל אחד במקומו

וזה סוד התל"י הידוע בספר היצירה והוא המניע את הגלגלים במאמר הבורא ית' והמהפך אותם ממזרח למערב ומצפון לדרום, ואלמלא הוא אין לשום בריה מכל העולם חיים שתחת גלגל הירח הזריעה והצמיחה ואין התעוררות לתולדות כל הנבראים. ובתחילה היה עומד מחוץ לכתלי מחנות הקדושה והיה מחובר לכותל חיצון שבמחנות, אחוריו היו דבוקות בכותל ופניו פונות כלפי חוץ ולא היה לו מקום ליכנס פנימה והיה מקומו לעבוד עבודת הזריעה והצמיחה והתולדות מבחוץ

וזהו סוד עץ הדעת טוב ורע, לפיכך הזהיר הש"י לאדם הראשון שלא יגע בעץ הדעת בעוד שהטוב והרע שניהם דבוקים בו אע"פ שזה מבפנים וזה מבחוץ עד שימתין להפריד את הערלה שנאמר "וערלתם ערלתו את פרייו". כתי' "ותקח מפריו ותאכל" הכנס צלם היכל ונמצאת הטומאה חיצונה נכנסת לפנים. שנאמר "והנחש היה ערום מכל חית השדה" וכת' "פתי יאמין לכל דבר" וכת' "וכי יפתה איש בתולה" וכת' "לתת לפתאים ערמה" וכת' "וערומים יכתירו דעת" והכל מבואר

ואם תאמר הרי כתי' "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" דע כי כל מעשה האלהים כשהם במקומם כל אחד באותו מקום שהכינו והעמידו בבריאתו הוא טוב. וזהו "וערומים יכתירו דעת". ואם להפך ויצא ממקומו הוא רע לגמרי, שזו היא החכמה השלימה. והטוב הגמור בבריאתו של עולם בהיות כל הבריות שברא הש"י על הצורה ועל המקום שהכינו והעמידם נקראות טובות ובהפך נקראות רעות. ולפיכך נאמר "עושה שלום ובורא רע". אמר בענין השלום לשון עשיה ולא כן אמר בענין הרע אלא לשון בריאה. כי הפרש

⁶⁵ "תיקון הטעות" מדבר.

⁶⁶ "במקור – עושי".

גדול ביניהם שהבריאה אינה שלמות גמר הדבר אלא העשיה. וכת' "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" וכת' אשר ברא אלהים לעשות" ונמצא עץ הדעת הטוב והרע דבוקים בו, הטוב בהיות הנחש בחוץ במקומו הידוע לו, והרע בהיותו נכנס להיות להיכל הקדש. נמצא הטוב והרע דבוקים במקום אחד. וע"י הדבר הנקרא דרך, מתחברים, אמנם בסבת האשה.

ואחר שידעת זה דע שהש"י כתב בתורה "ואל אשה נדת טומאתה לא תקרב" וכת' "והזהר בנדתה" וכת' "ואם טהרה מזוהה וספרה

וכת' "וערלתם ערלתו את פריו". את פריו ממש שהעץ טוב ואין בו רע אבל הפרי יש בו טוב ויש בו רע. וכת' "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל" וכת' "ותקח מפריו ותאכל" וכת' "וערלתם ערלתו את פריו". וכת' "ובשנה הרביעית" זהו הדרך, וכת' "בשנה החמישית" זו היא האשה.

ואחר שהודענוך אלו העקרים הגדולים ראוי לתקן לפניך דרך בידיעת המרכבות ואז תראה ענין הנחש בעניינים⁶⁷. דע כי השם ית' תקן סדרי המרכבות מגדול"ה וגבור"ה ולמטה בדרך שאודיעך, היכל הקדש מכוון באמצע תפארת גאון יעקב, אברהם חומה מכאן מוקפת סביב ההיכל לימין ויצחק לשמאל סמוך לאברהם, ישמעאל שורה אחרת ונקרא בן השפחה ובו נאחזים ל"ה שרים, וחוצה לכולם בני קטורה הנקראים בני הפלגשים. וכבר ביארנו על נכון ענין זה גם ביצחק. נמצאת למד כי הקרובים להיכל הקדש הם מזוקקים והם טהורים יותר, והרחוקים מהיכל הקדש כפי רחוקם כך רבוי זוהמתם.

ודע כי יש כמה קליפות סביב שבעים שרים של שבעים כתרים וכן למטה כנגד נצ"ח והו"ד ויסו"ד. ויש מחנות כדוגמת השרים והקליפות העליונות, כולם נקרא מחנות של טהרה ומהם של טומאה. אותם של טהרה הם יותר קרובות להיכל והאחרות הולכות ומתרחקות.

והנני מוסר בידך מפתח גדול. דע כי אין בעולם דבר טמא כשהוא עומד במקומו הראוי לו מתחלת הבריאה, ואין בכל המחיצות דבר שאין בו טומאה וטהרה אלא לפנים מן ההיכל, ואין לך דבר שנקרא טהור שאינו נקרא לפעמים בלתי טהור חוץ מן השורה הפנימית. ואין לך דבר בכל הטמאים שאינו נקרא טהור לפעמים חוץ מן החיצון שהוא טמא לגמרי.

וזהו סוד "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך" וזהו סוד עשר קדושות בארץ ישראל זו לפנים מזו. ועשר טומאות פורשות מן האדם זו למעלה מזו. וזהו סוד שלש מחנות. וזהו שנאמר "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" ששולחים אותם מג' מחנות. ודע כי כל אלו הקדושות והטומאות על דברים שהזהירה תורה עליהם בענין טומאה כולם אין בהם דבר טהור כשאין בו צד טומאה מלבד השורה הפנימית. ואין לך טמא שאין בו צד טהרה מלבד השורה החיצונה לגמרי. וכל הטומאות והטהרות כולן יש להן למעלה במרכבות מקום אחיזה ותולדה ומקור קיום ועמידה, כל אחת במקומה ושיעורה כדמיון המים המתוקין והמלוחים יש להם מקורות ממה שנמשכים, ואע"פ שיש מקור אחד פנימי שהם מתוקים, ודע כי ע"י המערכות שהמים נובעים בהם משתנה טעמם, מים מתוקים ומהם מרים ומהם מלוחים ומהם חמוצים ומהם עפוצים ומהם נקראים המים הזדונים ומים הרעים ושאר מיני שמות.

ובדרך זו אין למטה חול"ד ועכב"ר וצ"ב ושאר מיני שקצים ורמשים ומיני עופות ודגים אסורים וטמאים שאין להם מקום אחיזה למעלה בשלש מערכות, מערכת השרים ומערכת המחנות ומערכת הארצות. וכל מין ומין הטהורים והטמאים למטה מושך ממקומו. ולפי שראוי להיות הטהורים בפנים והטמאים בחוץ צוה הקב"ה את ישראל שלא יאכלו הדברים שטמא להם והשקצים ששקץ להם. לפי שישאל הם טהורים והם חלקו של מקום והם שוכנים בהיכל פנימי. ואילו יאכלו הדברים הטמאים הרי ישראל מטמאים שכל פנימי שבהם כשהם נכנסים בהיכל וגופן מטומא ומשוקץ באותם הדברים, ודומה חטאם לחטא אדם הראשון שאכל מפרי עץ הדעת טוב ורע וראויים גלות וגרושין כמו שגירש הקב"ה לאדם הראשון מגן עדן, אבל ראויים ליבדל מכל הדברים לגמרי דכת' "והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה" וגו' "ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף" וכת' "כי אני יהוה" אלהים ר"ל כמו שאני טהור ושכינתי בהיכל פנימי ואתם חלקי וגורלי ראוי לכם שלא תאכלו הדברים שהם טמאים כדי שלא תטמאו את המקדש.

ואחר שידעת זה, דע כי הדברים שהם טמאים כל הכחות החיצונים השוכנים סביב היכל הקדש הפנימי בין אותם הכחות החיצונים שהם קרובים להיכל בין אותם שהם רחוקים משיגים ורואים כל אחד כפי שראוי תוקף גדולת הש"י ויופיו ונועם היכלו. אבל אינם נכנסים לפנים ואין לאחד מהם רשות לצאת חוץ לגבולו אלא כל אחד עומד במקומו רואה ומשיג מס"ך ופרגו"ד. וכן כל כחות הטומאה שומעים ויודעים כל אחד במקומו

הראוי לו במחיצתו לפי שאין לשום אחד מהם רשות ויכולת להכנס לפנים ולצאת חוץ למחיצתו, ומחיצה שלו נקראת פרגוד. וזהו אמרם בכל מקום, כך שמעתי מאחרי הפרגוד

והנה כל אותם הכחות החיצונים הרואים יופי ההיכלות הפנימיים והמעדנים והתענוגים והכתרים והנחלות והששון והשמחה שהם בהיכלות הפנימיים מתארים ונכספים להכנס. להדבק בהיכלי ענג הפנימיים. לפי שבפנים עומדים כל שמחות ותענוגים ומעדנים ומיני כבוד אבל בחוץ אין שם זולתי אותם הגרעינים והעצמות והקליפות שלא יתערבו מבפנים. וזהו סוד משעול הכרמים והסוד הנותן מטר על פני הארץ על פני חוצות ומרוב תשוקת הכחות החיצונים ותאותם להכנס לפנים ונכספין ומשתוקקין אין שקטין רגע שלא מתאווין להכנס ולהדבק בפנים. דע כי האדם לבדו יש כח ותאווה להכנס לפנים ולצאת לחוץ

וזהו סוד "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" וכת' "הן אדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע" וכו' ולפי שהאדם מושכל בכל הדברים העליונים והתחתונים נתן השם ית' בידו לבוא להיכל הקדש ולצאת לחוץ ולהכניס ולהוציא, אבל צוה אותו והפקידו שישמור לבל יכניס טמאים לפנים ואל יוציא טהורים לחוץ. וכן צוה הקב"ה לאדם הראשון ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, לעבדה ולשמרה בודאי. מכאן תבין כמה הוא כחו של אדם בקיום המצות או בעשות עבירה ולפי שהאדם הוא רגל מרכבות עליונות ותחתונות יש בו כח לצאת ולבא ולהביא ולהוציא, נצטוו בגן עדן בתחילה ונצטוו בהר סיני בסוף

ואחר שידעת זה דע כי כל הכחות החיצונים הטמאים השוכנים בחוץ ורואים מבחוץ מעלת היכל פנימי ותענוגיו ומעדניו ותפארתו וכבודו ויודעין שאינם יכולים ליכנס לשם בשום צד וענין, אלא האדם לבד, משתוקקין ונכספים לידבק באדם, שאינם יכולים לידבק באדם אם לא יעבור עבירה מעין אותו הדבר שהם רוצים, והם משתדלים תמיד להשכיל את האדם בעבירה כדי שימצא מהן אותה עבירה לידבק באדם. וכשעובר אדם עבירה אזי הם נדבקים בו ונכנסין עמו להיכל הקדש למקום שהוא נכנס, ונמצא צלם שנכנס בהיכל לפי שאין להם רשות להכנס אלא על ידי אדם

וזהו סוד "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע" ונמצאו כל הטהרות והטומאות דבקות באדם והאדם גורם לתקן עולם או להורבנו. זהו דרך אדם הראשון ועניינו ומעשהו לקח אותו השם ית' ויניחהו בגן עדן וצוהו לבל יוציא טהורים לחוץ ולא יכניס טמאים לפנים ולא יערב טהורים עם טמאים לא במעשה ולא בדבור לא במאכל ולא במשתה. וזהו סוד לעבדה ולשמרה, וצוהו שלא יאכל מעץ הדעת טוב ורע שהוא כלל כל מה שאמרנו בגופו ובאכילתו הכל תלוי, והוא עבר ואכל ושתה מן הנקרא "חמת תנינים יינם" וטמא עליונים ותחתונים. כתי' "אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ

ונמצא שחטא אדם הראשון בעולם התחתון ועליון בפעולת ידים ובמעשה, וקצץ בנטיעות והוסיף לעשות, וגורש מן ההיכל הקדוש הנקרא היכל הפנימי שמא יוסיף להכניס צלם גם בקדשי הקדשים ויגדל חטא. וזהו סוד "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים" וגו' "וישלחהו" ו"האלהים מגן עדן"

ואחר שהודענוך אלו העקרים דע כי הנחש הקדמוני בתחילת ברייתו של עולם הוא עומד מבחוץ לחומות הקדש כולן דכתי' "והנחש היה ערום מכל חית השדה" ממש, אבל היה רואה ושומע מאחרי הפרגוד ולא היה יכול לצאת ולבוא חוץ למחיצתו, ואותו נחש היה עומד בקומה זקופה ראשו בזרועות הנקראות במות עולם וסוף זנבו יורד עד שאול ואבדון והערלה נקשרת בו, והוא היה מוכן לעבוד עבודת רתיחת הטבעים כולן אבל מבחוץ, הביט וראה כבודו של אדם בהיכל הקדש וראה עבודתו שלו ושעבודו מבחוץ וראה שאין לו דרך ליכנס אלא על ידי אדם. ונתגלגל הענין וטימא היכל הפנימי עד בוא אשר לו המשפט. והנה מה שהיה תחילה בכלל טוב, בכלל ברכה, נתחלל ונדבקה בו הקללה ונפל ממקומו למטה למקום הנקרא דרך ואין דרך להוציא "מאותו מקום עד בו הזמן, שנאמר "והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו

ודע שזהו סוד גיד הנשה הדבק בכף הירך, ואע"פ שיעקב אבינו מטתו שלימה גיד הנשה נשאר בו והרי הכניסו אדם הראשון לפנים ותקעו בכף הירך, ולפיכך "וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב" וכת' "והוא צולע על ירכו", וכת' "ויקה אחת מצלעותיו" וכת' "כי אני לצלע נכון" וכת' "ובצלעי שמחו ונאספו" וכת' "ולצלע המשכן השנית" ולפיכך אסרוהו בני יעקב מעצמם ולא המתינו לסיני וזהו שבה שלהם "כי לא נחש ביעקב

ואחר שע"י שידעת זה, דע כי הנחש הקדמוני יש לו דברים הרבה בכותל המרכבה מבחוץ וכשהכניסו אדם לפנים נשתרשו גידיו בכמה דברים ודרכים ונאחזו ע"י לוט ובניו מצד הימין וע"י עשו ועמלק מצד שמאל ועדיין הוא נאחז. ועליו כתיב "כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק" וכת' בשאול "והכית את עמלק" ולא גמר המצוה שהיא גמר דבקה במלכו" ו"ואיבד המלכות ובא דוד ע"ה ועקר ממנו נחלת עמלק ולקח את עטרת מלכם

ודע כי שני שרפים עומדים סביב היסוד אחד מזה ואחד מזה ומבדילין בא קדש לחול וגו', ובין יום השביעי וכו'. ובהם סוד הקדושה תלויה ושלש קדושות הן, קדושת יוצר וקדושת עמידה וקדושת היום ושלשתן דבקות במרכבה. ואלו השרפים הם שומרים היכל הקדש לכל יגעו בו נחשים ולא דברים טמאים והם מקוה טהרה לטמאים. והם שראה ישעיהו הנביא ע"ה "בשנת מות המלך עוזיהו ואראה את אדני" וגו' "שרפים עומדים ממעל לו אף לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי" וגו' וכת' "וישלח יהוה בעם את הנחשים השרפים" וכת' "נחש שרף ועקרב" וכת' "עשה לך שרף" וכת' "ויעש משה נחש נחשת" "הכל עשה יפה בעתו" וכת' "מזה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה ויהי לנחש" וכת' "הצור תמים פעלו" "והביטו" "נחש הנחשת וחי" וכת' "קדוש יהיה" וכת' "טהור הוא

שרף סוד הקדושה, נחש סוד הטהרה, כתי' "כל ימי נזרו קדש הוא" וכת' "גבא", הוא טהור הוא הקדושה תוספת אצילות מן הכתר הטהרה הוצאת כחות חיצונים לחוץ. כתי' "יגלה אדני בתער השכירה... את הראש ושער הרגלים" וזה סוד הכהנים והלויים

וכשתבין עקרים הללו יתבאר לפניך סוד נחש עקלתון וסוד התנין כי נחש ביבשה ותנין בים והכל תיקון המרכבה, והסוד "כי לא נחש ביעקב" וכת' בלבן הארמי "נחשתי ויברכני יהוה בגללך" וכת' "ועשית מעקה לגגך... כי יפול הנופל ממנו" כתי' "נופל וגלוי עינים" כתי' "כי ימצא חלל באדמה נופל בשדה" "הנפילים היו בארץ" כתי' "כי כשלה ירושלים ויהודה נפל" וכת' "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" לפיכך סומך יי"י לכל הנפילים לאותם שהם בסמיכה כתי' נר"ן סמ"ך עי"ן כ"ה לפיכך אין נר"ן במזמור תהלה לדוד ואין קו"ף במזמור אליך יי"י נפשי אשא

וזהו שארז"ל אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא א"כ נענה כיהושע, כתי' ביהושע "קום לך למה זה אתה נופל על פניך" כתי' "כי נפילתי קמתי" לא נאמר אקום אלא קמתי קודם לכן קמתי נרפה לישראל ונגלה שני מזמורים אחד לבינ"ה ואחד למלכו"ת. תהלה לדוד לבינ"ה, אלהי כח בטחתי למלכו"ת בזה אין נר"ן בזה אין בו קו"ף. "אקים את סוכת דוד הנופלת" בודאי "וגדרתי את פרציהן" המקום שנכנס בזה הנחש ופורץ גדר ישכנו נחש. "ואלה תולדות פרץ" ולפיכך הלבנה נפרצת והריסותיה אקים וגדר אבניו נהרסה כי שתי אבנים טובות הם שתי אבני שוהם ובהן מפותחות שמות בני ישראל למטה ולמעלה. כי למטה דר ולמעלה כאבן סוחרת זו כנגד זו "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ" ולפיכך "ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחיתו אל ארץ ציה ושממה ופניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל יהוה לעשות. אל תראי אדמה גילי ושמיחי כי הגדיל יהוה לעשות" לעשות בודאי, "אשר ברא אלהים לעשות" "ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד". מה טעם משום "והיה יהוה למלך על כל הארץ" שלא יכנס נחש למקדש "לא יוסיף יבוא בך עוד ערל וטמא" "ונחש עפר לחמו" "לא יראו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" כי ההורס גבולו נקרא משחית, ובאותה שעה נקרא דעה "כי מלאה הארץ דעה את יהוה" בהיות עץ הדעת טוב ורע מתמלא מן הדעת לכל הצדדים אז לא יהיה טוב ורע אלא הכל טוב בלי פגם בעולם וזהו פר"ץ וזר"ח, פרץ בתחילה וזרח בסוף "וכבוד יהוה עליך זרח" "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה" הצדקה דבוקה בשמש בין צדי"ק לצד"ק והוא סוד היחוד. והטעם "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבש יהוה את שבר עמו" וכו'. אם תבין פסוק זה על אמתתו תמצא הכל גלוי לפניך

תם ונשלם השבחה לבוורא עולם

Bibliography

Amzallag, Nissim, "Copper Metallurgy: A Hidden Fundament of the Theology of Ancient Israel?", *Scandinavian Journal of the Old Testament: An International Journal of Nordic Theology*, 27/2, 2013, pp. 151–169.

Amzallag, Nissim, "Some Implications of the Volcanic Theophany of YHWH on His Primordial Identity", *Antiguo Oriente* 12/2014, pp. 11–38.

Amzallag, Nissim, "The Origin and Evolution of the Saraph Symbol", *Antiguo Oriente* 13/2015, pp. 99–126.

Amzallag, Nissim, "The Serpent as a Symbol of Primordial Yahwism", *Semitica* 58, 2016, pp. 207–236.

Angel, Hayyim, “«Heeling» in the Torah: a Psychological-Spiritual Reading of The Snake and Jacob’s Wrestling Match”, *Jewish Bible Quarterly* 42/3, 2014, pp. 178–184.

Avalon, Arthur [John Woodroffe], *The Serpent Power*, Madras 1950.

Blumenberg, Bennett, *The Origins of Mythology in the Upper Paleolithic Cultures of Eurasia*, Kihei (Maui) 2006.

Cooper, William Ricketts, *The Serpent Myths of Ancient Egypt*, London 1873.

Farber-Ginat, Asi, “Traces of the Zohar in the Writings of r. Joseph Gikatilla”, *Alei Sefer* 9/1989, pp. 70–83 [in Hebrew].

Feliu, Lluís, *The God Dagan In Bronze Age Syria*, Leiden 2003.

Goldberg, Oskar, *Reality of the Hebrews*, transl. Tomasz Sikora, Cracow 2016 [in Polish], original in German published in Berlin 1925, 2005.

Halpern, Paul, *The Cyclical Serpent*, New York 1995.

Isbell, Lynne, *The Fruit, The Tree and The Serpent – Why we see so well*, Cambridge, Mass. 2009.

Jaroniewski, Wacław, *Poisonous Serpents of the World*, Warsaw 1988 [in Polish].

Kasher, Menachem M. R., “Torah Shlemah”, t. 29 *Ktav ha-Torah ve-ototeicha*, Yerushalaim 5752.

Koren, Sharon Faye, *Forsaken – The Menstruant in Medieval Jewish Mysticism*, Waltham, Mass. 2011.

Kottek, Samuel, “The Serpent in the Talmud”, *Korot – The Israel Journal of The History of Medicine and Science*, 22/2013–2014, pp. 65–85.

Krawczyk, Aryeh M., *Blood, Orchid, Ink – Endophasia and Heautoscopy in Sefer ha-Ot, ‘Book of the Sign’ by r. Abraham Abulafia (1240–1292): Critical Edition, Translation and Text Interpretation*, Warsaw 2017, p. 171 [in Polish; English edition – forthcoming].

Kripal, Jeffrey J., *The Serpent’s Gift – Gnostic Reflections on the Study of Religion*, Chicago 2007.

Kuczyński, Maciej, *Serpent Worshippers – Biochemical Heaven of Ancient Mexicans*, Warsaw 1980 [in Polish].

Kuehn, Sara, *The Dragon in Medieval East Christian and Islamic Art*, Leiden 2011.

Lachter, Hartley, “Kabbalah, Philosophy, and the Jewish-Christian Debate: Re-considering the Early Works of Joseph Gikatilla”, *The Journal of Jewish Thought and Philosophy* 16/1, Leiden 2001, pp. 1–58.

Lipiner, E., *Chazon ha-otiot*, Yerushalaim 5763.

Mead, G. R. S., *Fragment of a Faith Forgotten*, London – Benares 1906.

Minov, Sergey, “«Serpentine» Eve in Syriac Christian Literature of Late Antiquity” [in: *With Letters of Light*, eds. D. V. Arbel, A. A. Orlov, New York 2011, pp. 92–114.

Morlok, Elke, *Rabbi Josef Gikatilla’s Hermeneutics*, Tübingen 2011.

Narby, Jeremy, *The Cosmic Serpent: DNA and the Origins of Knowledge*, New York 1998.

Nissan, Ephraim, “The Cyclical Snake in Jewish Sources: An Examination of Occurrences of the Ouroboros”, *Korot – The Israel Journal of The History of Medicine and Science*, 22/2013–2014, pp. 3–64.

Pedaya, Haviva, *Name and the Sanctuary in the Teaching of R. Isaac the Blind*, Yerushalaim 2001 [in Hebrew].

Reed, Beverly G.; Carr, Bruce R., *The Normal Menstrual Cycle and the Control of Ovulation*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK279054/> [access 6 II 2017]

Reichel-Dolmatoff, Gerardo, "Brain and mind in Desana shamanism", *Journal of Latin American Lore* 7:1, 1981, pp. 73–98.

Sagerman, Robert, *The Serpent that Kills or the Serpent Gives Life*, Leiden – Boston 2011.

Schering Ernst, "Adam und die Schlange", *Zeitschrift für Religions und Geistesgeschichte*, X 1958, pp. 104–108.

Scholem, Gershom, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York 1946, 1954, 1955.

Scholem, Gershom, *On the Mystical Shape of Godhead*, Warsaw 2011 [Polish edition].

Shafer, Byron E. (ed.), *Religion in ancient Egypt: gods, myths, and personal practice*, New York 1991.

Sikora, Tomasz, *Aliud valde – On the Idea of Hebraism in Oskar Goldberg's Thought* [in:] Goldberg, Oskar, *Reality of the Hebrews*, transl. Tomasz Sikora, Cracow 2016 [in Polish].

Smith, Duane E., "The Divining Snake: Reading Genesis 3 in the Context of Mesopotamian Ophiomancy", *Journal of Biblical Literature* 134/1, 2015, pp. 31–49.

Weinreb, Friedrich, *Roots of the Bible*, Braunton – Zurich 1986, 2013.

West, John Anthony, *Serpent in the Sky – The High Wisdom of Ancient Egypt*, Wheaton 1979.

Wilson, Leslie S., *The Serpent Symbol in the Ancient Near East: Nahash and Asherah: Death, Life, and Healing*, University Press of America 2001.

Zakovitch, Yair, *Nachashim, mekadeshim, lachashim ve-nashim*, <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=16205> [access 5 V 2017].

Aryeh M. Krawczyk – General Remarks on "The Serpent" as the Central Notion of the Torah and the Symbol of Life Itself. With Preliminary Hebrew Edition of Sod ha-Nachash u-Mishpato by r. Yosef Gikatilla

This paper presents a tentative outline for the research field, dedicated to the "serpent" theme within the tradition of Torah's commentaries, with the special focus on kabbalistic tradition. The analysis of this theme is followed by hypothesis claiming that "serpent" is – among other meanings – a symbol of "life". This text is a prelude to broader research on such defined notion of "serpent" in the kabbalistic tradition. Point of reference for this research is a small treatise by 13th/14th century, r. Yosef Gikatilla, entitled *Sod ha-Nachash u-Mishpato*, "The Secret of the Serpent and Judgment upon Him". Segments of a preliminary version of translation of this treatise are presented therein. A preliminary version of the original text is also included.

Keywords: Serpent, Snake, Gikatilla, Nachash, Nachash ha-Kadmoni, Adam and Eve, DNA, Milky Way, Zohar, Letter Nun, Gachon, Bileam, Dagon, Dag, Satan, Primordial Serpent, Samael, Amalek, Jacob

